

УДК 338.48

Т.В. Матвієнко

викладач,
Херсонський
політехнічний коледж
Одеського національного
політехнічного університету
matvienkotv13@gmail.com

**МОДЕЛЮВАННЯ ТА РОЗРОБКА МЕТОДІВ ПРОВЕДЕННЯ
ОЦІНКИ ПРИРОДНО – РЕСУРСНИХ ФАКТОРІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ
ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Т.В. Матвієнко. Моделювання та розробка методів проведення оцінки природно-ресурсного потенціалу для розвитку екологічного туризму(на прикладі Херсонської області). У статті розглянуті різні методи проведення оцінки природо-ресурсних факторів для розвитку екологічного туризму в Херсонській області.

T.V. Matvienko. Modeling and development of methods of assessment of natural resource potential for the development of ecological tourism (for example, Kherson region). The article describes the various methods of assessing natural-resource factors for the development ecological tourism in the Kherson region.

Вступ. Визначення екологічного туризму як однієї з галузей пріоритетного розвитку Херсонської області зумовлює необхідність всебічного вивчення ресурсної бази, можливостей широкого використання територій для туристсько-рекреаційної діяльності, адже ця діяльність належить до видів суспільної практики із яскраво вираженою ресурсною орієнтацією. Морські узбережжя із комфортним кліматом, мальовничі ландшафти, лікувальні природні ресурси, пам'ятки історії та культури стали тим підґрунтям, на якому здавна базується відпочинок людини і сформувалась потужна сфера послуг – індустрія туризму [1]. Як відомо, туризм наша держава декларує як пріоритетний напрямок розвитку національної економіки на законодавчому і концептуальному рівнях, це також впливає і на розвиток окремих регіонів, в том числі і Херсонської області, яка завдяки своєму географічному положенню та природно-

Управління проектами та якістю

ресурсному потенціалу визначається активним розвитком туризму та рекреації. В той же час, важливим залишається комплексне вивчення екологічних ресурсів області, визначення їх територіального розподілу, часових та галузевих особливостей їх використання та перспектив подальшого розвитку туристсько-рекреаційної галузі регіону. Тому використання ефективних методів оцінки природо-ресурсних факторів є необхідною умовою для перспективного розвитку екологічного туризму на Херсонщині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки в Україні виконано досить значну кількість досліджень із дослідження та розробки методів оцінки рекреаційно-туристичного природокористування, організації сфери рекреації і туризму. З найбільшим успіхом у цьому напрямку працюють вітчизняні наукові школи: Національної Академії Наук (Рада по вивченню продуктивних сил України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, Інститут регіональних досліджень, Інститут економіко-правових досліджень), системи вищої школи (Національний університет ім. Т.Г.Шевченка, Сумський державний університет, Чернівецький державний університет ім. Ю.Федьковича, Луцький державний технічний університет, Одеський національний університет ім. І.І.Мечнікова), вітчизняної рекреаційно-туристичної сфери (Київський інститут туризму, економіки і права, Український інститут туризму) та інші. Питання природно-ресурсного потенціалу вивчали відомі вітчизняні вчені – М.М.Паламарчук, О.Т.Діброва, А.Н.Алимов, Ф.Д.Заставний, С.А.Генсірук, О.М.Маринич, П.Г.Шищенко, І.О.Горленко, М.Г.Ігнатенко. Нині особливо актуальними є наукові дослідження необхідності формування дієвого економічного механізму використання природних рекреаційних ресурсів та методів їх оцінки.

Актуальність теми дослідження. В останні роки в Херсонській області, яка має значний потенціал рекреаційного і туристичного призначення, спостерігається підвищений інтерес вчених і фахівців-практиків до проблем розвитку рекреації і туризму як одного з секторів економіки. Перспективи розвитку рекреації і туризму в області визначаються дією широкого спектра ресурсних, екологічних, історико-культурних, соціальних, економічних і політичних чинників, які мають чітко позначені регіональні особливості. Саме з цих позицій визначається розвиток цього сектора національної економіки в Законах України "Про туризм" та "Про курорти", Указі Президента України "Про основні

Управління проектами та якістю

напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року", Посланні Президента України Верховній Раді України від 22 лютого 2000 року "Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного і соціального розвитку на 2000-2004 роки", Програмі діяльності Кабінету Міністрів України "Реформи заради добробуту".

Динамічний процес суспільних перетворень в Україні і реформування економічних відношень актуалізують потребу подальшого поглиблення теоретичного осмислення проблем економіки та організації рекреаційно-туристичного природокористування, розкриття сутності, змісту і ролі рекреації та туризму в системі життєзабезпечення людини, характеристики параметрів рекреації і туризму в загальній стратегії регіонального розвитку (на прикладі Херсонської області). Такий підхід до досліджень і розробки науково-практичних рекомендацій щодо мобілізації ресурсного потенціалу вітчизняної рекреаційно-туристичної індустрії сьогодні є і найбільш прагматичним, і найбільш реальним. Необхідність пошуку раціональних шляхів активізації використання потенціалу, у першу чергу його природно-ресурсної складової, рекреаційно-туристичного комплексу диктується також перспективами відчутних економічних результатів, соціальних і екологічних наслідків розвитку цього сектора національної економіки, який спроможний і має стати реальним способом її оздоровлення, найважливішим засобом культурного і духовного відродження народу України, відтворення її трудового, природно-ресурсного і екологічного потенціалів. Багатоплановість, складність і недостатність розробки методів оцінки природно-ресурсного потенціалу розвитку рекреації і туризму, наявність ряду невирішених і дискусійних питань, об'єктивна необхідність їх комплексного наукового осмислення і прикладного рішення визначили вибір теми науково-прикладного дослідження.

Матеріали дослідження. Екотуризм - це природний туризм, який включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища і служать для поліпшення стану середовища. Екологічний туризм є частиною туристично – рекреаційних ресурсів. Традиційно, під туристично - рекреаційними ресурсами розуміють сукупність об'єктів природного, природно-антропогенного, соціального походження, які використовуються для туризму та рекреації та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності. Рекреація - вид діяльності, який має чітко виражену природно-ресурсну орієнтацію.

Управління проектами та якістю

Природні ресурси є провідним фактором, який визначає рекреаційне використання території. Від того, яким набором природних ресурсів володіє територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності та безпосередньо розвиток екотуризму. Рекреаційні умови - це сукупність компонентів і властивостей природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності. Особливості ландшафту і клімату, наявність джерел лікувальних мінеральних вод, багатство і різноманіття рослинного і тваринного світу, природні можливості для занять спортом, мисливством, рибальством і т.д. визначають ступінь сприятливості розвитку тих чи інших форм рекреаційної діяльності. Для організації рекреаційного природокористування і різних видів рекреаційних занять важливо розрізняти поняття "природні умови" і "природні ресурси". [1]

Під природними рекреаційними ресурсами розуміють природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні і кількісні параметри і служать або мають всі передумови для того, щоб служити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення людей. До таких ресурсів належать лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), природні комплекси, які мають лікувальні і оздоровлюючі властивості багатоцільового призначення (ліси, аквальні комплекси, лікувальні кліматичні місцевості). Природні умови можна визначити як компоненти і властивості природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності, але не є її матеріальною основою (естетичність, пейзажне різноманіття ландшафтів, кількість сонячних днів у році, тривалість залягання снігу в горах і т.д.).

Кількість видів природних ресурсів, у тому числі і рекреаційних, їх об'єм і можливості використання суспільством постійно змінюються і зростають. Рекреаційні ресурси — поняття історичне, протягом віків змінювалась роль окремих її видів. Ці ресурси надзвичайно різноманітні за складом і властивостями, що визначило різноманіття існуючих показників їх кількісної і якісної оцінки. Природні рекреаційні ресурси повинні використовуватись бережно й економно, повинні охоронятися і примножуватись. Для цього необхідно проводити їх облік, кількісну і якісну оцінку, визначити придатність і альтернативність їх використання в тій чи іншій галузі народного господарства. Питання кількісної і якісної оцінки природних рекреаційних ресурсів дотепер недостатньо вивчені, що пов'язано з необхідністю врахування при проведенні оцінки багатьох

Управління проектами та якістю

факторів. Більше того, в залежності від рівня ієрархії досліджуваної сукупності рекреаційних ресурсів змінюються враховані фактори і цілі оцінки. Так, оцінка окремого рекреаційного ресурсу (родовища мінеральних вод, кліматолікувальної місцевості, поверхні водойми, морського пляжу і ін.), як необхідної умови для розвитку екотуризму, повинна включати не тільки його кількісні характеристики (дебіт води, площа рекреаційної території), але і ступінь сприятливості для відповідного виду рекреаційної діяльності. [2]

При оцінці ресурсного потенціалу території основними напрямками є:

- кількісна оцінка ресурсів,
- оцінка структури потенціалу,
- оцінка можливостей використання ресурсів.

Причому треба пам'ятати, що еколого-туристичний потенціал території постійно змінюється і більш-менш точно його облік можна налагодити лише шляхом створення і ведення туристично-рекреаційного кадастру.

Кадастр туристичних ресурсів - це систематизований звід відомостей, складений періодично або шляхом безперервних спостережень над відповідним об'єктом, це узагальнена (економічна чи екологічна) споживча (вартісна або балансна) оцінка туристичних ресурсів. Кадастр повинен містити детальний облік і класифікацію ресурсів, оцінку економічної ефективності їх освоєння, аналіз їх використання та перспективи, необхідні заходи щодо їх охорони.

Екологічно- рекреаційні ресурси можуть бути охарактеризовані за наступними показниками:

- чисельної оцінкою їх привабливості;
- часом огляду (впливу);
- площею;
- якістю;
- умовами освоєння та експлуатації;
- кількістю рекреантів в одиницю часу, які можуть користуватися ресурсів без його виснаження.

Кадастр стане надійним інструментом створення туристично-рекреаційної індустрії лише у разі: єдиної методики його розробки, постійного його ведення, тобто внесення в нього доповнень і уточнень.

Основною складністю є оцінка ресурсів, так як єдиної методики оцінки не існує, а об'єктивність оцінки вимагає врахування багатьох факторів.

Процедуру оцінки можна розділити на наступні етапи:

- виділення об'єкта оцінки;
- виділення суб'єкта з позиції якої оцінка ведеться;
- визначення критеріїв оцінки;
- розробка параметрів оціночних шкал градації.

Як приклад оціночної шкали можна навести п'ятиступінчасту оціночну шкалу передумов для екологічної рекреації, кожен ступінь якої відображає інтенсивність взаємодії властивостей об'єкта зі станом суб'єкта [4]:

- найбільш сприятливе;
- сприятливе;
- помірно сприятливе;
- малосприйнятливий;
- несприятливий.

В рекреаційній географії склались три основні типи оцінки природних рекреаційних ресурсів: медико-біологічний, психолого-естетичний і технологічний. *Медико-біологічна оцінка* відображає вплив природних факторів на організм людини. Провідну роль тут відіграє клімат. Розроблено ряд методик, які дозволяють оцінити комплекс кліматичних факторів з урахуванням їх впливу на стан організму людини. Сформульовані критерії оцінки і розроблені параметри оцінкових шкал градацій. Виходячи з температури повітря, загальної хмарності і швидкості вітру виділені два класи погоди – сприятлива і комфортна. Аналогічно визначається ступінь сприятливості погоди для зимових видів рекреаційної діяльності. Керуючись бальними шкалами розроблених таблиць і враховуючи кліматичні умови конкретного регіону, визначається імовірна кількість днів зі сприятливими класами погоди, що особливо важливо для вибору місць організації рекреаційних занять різної тривалості.

Потреба в красі є проявом естетичної сутності в людині і визначає в деякій мірі її духовний світ. Тому при *психолого-естетичній оцінці* повинна розглядатись емоційна дія природного ландшафту або його компонентів на людину. Певний вплив мають і наявні на досліджуваній території пам'ятки архітектури. Туристські ресурси визначають вигляд туристського бізнесу.

Управління проектами та якістю

При *технологічному типі* оцінюється придатність території для певного типу рекреаційних занять, а також можливість її інженерно-будівельного освоєння. В основу оцінки придатності територій для рекреаційних занять повинні бути покладені перш за все природні умови: наявність природних ресурсів рекреації, комфортність, а також психолого-естетичні фактори. Можливості інженерно-будівельного освоєння визначаються наявністю транспортних комунікацій і бази виробничої інфраструктури.

При рекреаційній оцінці береться до уваги тільки рекреаційна цінність природних комплексів різного призначення і не враховуються народногосподарські результати їх експлуатації, які служать базою економічного обґрунтування капітальних вкладень у відтворення, охорону і покращення використання рекреаційних ресурсів.

Тому при аналізі природно-ресурсних факторів та для складання кадастру туристичних ресурсів екологічного характеру необхідно оцінювати такі властивості:

- аттрактивність (привабливість);
- кліматичні умови;
- доступність;
- ступінь дослідженості;
- екскурсійна значимість;
- пейзажні і відеоєкологічні характеристики.

Існує значна кількість класифікацій туристично-рекреаційних ресурсів. Грунтуючись на суспільно-географічному підході туристсько-рекреаційні ресурси поділяються на природно-географічні (природні та природно-антропогенні) та суспільно-географічні (історико-культурні, біосоціальні, подієві, інфраструктурні). Поєднання різних видів туристсько-рекреаційних ресурсів формує фундамент для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності, в тому числі й для розвитку екологічного туризму.

Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область визначається значним розвитком туризму та рекреації. Область має унікальний природно-ресурсний потенціал. На території Херсонщини розташовані два біосферних заповідники світового класу з унікальною флорою і фауною. Вони внесені в списки ЮНЕСКО. А також Азово-Сивашський ландшафтний заповідник і більше двох десятків мисливських заказників [4]. Стосовно суспільно-географічних

туристично-рекреаційних ресурсів, варто відзначити, що *історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси* Херсонщини багаті та унікальні. Це підтверджує, по-перше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру кіммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. По-друге, тільки на цій території взаємодіють та змінюють одні одних Скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; Запорізька (Кам'янська) Січ та Кримське ханство; Османська Туреччина; Російська імперія. Найбільшими історико-культурними туристичними ресурсами, де практично представлені всі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до Дніпра Нововоронцовський, Білозерський, Верхньорогачицький, Горностаївський, Великолепетиський, Каховський, Цюрупинський, Голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах. Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються Генічеський, Асканівський, Скадовський рекреаційні центри, Каховсько-Бериславський та Херсонсько-Білозерсько-Голопристанський вузли [5].

До *подієвих туристично-рекреаційних ресурсів* варто віднести щорічні різні фестивалі, серед яких «Купальські зорі» у Голій Пристані, дитячий фестиваль «Золоте зернятко» в залізному Порту, «Мельпомена Таврії», «Чорноморські ігри» в Скадовську. Найпопулярнішим був фестиваль «Таврійські Ігри» у м. Каховка, але з 2006 року він проводиться в Києві.

Туристичні інфраструктурні ресурси являють собою сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування, транспортне, послуги гостинності і допоміжні послуги. Зокрема, санаторно-курортне господарство області у 2011 році складало 621 заклад санаторно-курортного господарства (3% від всіх відповідних закладів України), це: 569 дитячих оздоровчих табори (3,2%), 7 санаторіїв-профілакторіїв (3,1%), 12 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (2,4%), 32 бази відпочинку (1,6%), 1 будинок відпочинку (0,4%) [3]. Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Генічеський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони). Тож, низка

Управління проектами та якістю

інфраструктурних туристсько-рекреаційних ресурсів сформувалась багато десятиліть тому, трансформуюся постійно.

Дуже важливим для розвитку екологічного туризму в області є економічна оцінка ресурсів, яка має наступні суттєві особливості:

- дає можливість кількісно і якісно зіставляти споживні вартості різноманітних природних ресурсів;
- передбачає насамперед вартісне визначення кількісних і якісних параметрів природних ресурсів;
- сутність її полягає у розрахунку кадастрових цін на природні ресурси, визначенні продуктивності природних ресурсів у типологічному аспекті.

Херсонська область має достатні природно-географічні та суспільно-географічні туристсько-рекреаційні ресурси (таб 1.).

Таблиця 1 – Фактори еколого-туристичної привабливості Херсонської області

Групи факторів привабливості	Фактори еколого-туристичної привабливості регіону
Природно-рекреаційні	<ul style="list-style-type: none"> - Сприятлива екологічна ситуація; - наявність цікавих природних об'єктів і пам'яток; <ul style="list-style-type: none"> - відеоекологічні характеристики ландшафтів; - наявність бальнеологічних курортів і санаторіїв; - особливості геологічного та геоморфологічної будови території; - наявність рідкісних видів флори і фауни; - наявність можливостей для полювання і рибалки; - особливості гідрологічного режиму на території; - наявність природоохоронних територій; - наявність рідкісних біоценозів та екосистем;
Культурно-історичні	<ul style="list-style-type: none"> - наявність пам'яток історії та культури; - наявність архітектурних та археологічних пам'яток; - наявність місць відомих історичних подій; - проведення відомих культурних заходів; - проведення музичних і фольклорних фестивалів;

Управління проектами та якістю

	<ul style="list-style-type: none"> - організація та проведення відомих ярмарків, виставок; - функціонування музеїв, музейних комплексів;
Організаційно-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - державний протекціонізм розвитку туризму; - формування туристичної інфраструктури; - наявність певної кількості і асортименту турпродуктів і проектів у сфері екотуризму; - наявність організаційних можливостей для розвитку різних підвидів екотуризму в регіоні; - наявність організаційно-економічних можливостей для орієнтації суспільного виробництва на обслуговування туристів;
	<ul style="list-style-type: none"> - можливості з розміщення більшої кількості туристів; - наявність компетентного персоналу в галузі управління туризмом та обслуговування туристів; - транспортна інфраструктура; - проведення робіт з формування єдиного інформаційного поля в сфері туризму, створення регіонального інформаційно-туристичного центру.
Соціально-психологічні	<ul style="list-style-type: none"> - наявність достатньої кількості туристичних продуктів, диференційованих за різними соціальними ознаками (інтересам, віком, соціальним станом, статтю); - наявність специфічних національно-культурних засад і доброзичливості місцевого населення; - гарантії безпеки і комфортності туристів.

Завдяки сприятливим медико-біологічним, психолого-естетичним і технологічним, економічним показникам на Херсонщині успішно функціонує велика кількість «зелених» садиб :

- в Голопристанському районі : «Збур'ївські грибниці», с. Нова Збур'ївка; «Червоні озера», с. Кохани; «Лукомор'я», с. Гладковка; «Чумацький шлях», с. Геройське; «Марійкіна садиба», с.Іванівка; «Чайка», м.Голо Пристань;

- смт. Каланчак: «Щедра криниця», «У сестер», «Мисливська хата» «Соснова»; база зеленого туризму «Хорли»

- Чаплинський район: База зеленого туризму «Кани», с. Асканія-Нова; «Рожеві береги», с. Григор'ївка;

Управління проектами та якістю

- Бериславський район: База зеленого туризму «У діда Карася», с. Ольгівка

- Білозерський район: «Білі зорі», с. Новотягинка;

- Цюрупинський район: «Калинові острови», с. Ліві Солонці;

Висновок.

Херсонська область, враховуючи її географічне положення, особливості господарського освоєння, природо-ресурсний потенціал, має наявні туристсько-рекреаційні ресурси. Спостерігається їх значна територіальна диференціація, що зумовлює туристсько-рекреаційну спеціалізацію окремих міст та районів області.

Вплив соціально-економічних перетворень в країні в цілому та в регіоні зокрема призвели до значних змін в управлінні та функціонування туристсько-рекреаційної галузі Херсонщини.

Залишаюь важливою галуззю економіки регіону, туристсько-рекреаційне господарство залишається перспективним напрямком розвитку Херсонської області, тому комплексні дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів регіону як основи формування зазначеної індустрії є своєчасними та актуальними.

Розглянувши вище зазначені методи оцінки природно-ресурсних факторів для розвитку екологічного туризму (створення кадастру екологічних туристичних ресурсів, оцінка природо-ресурсних параметрів), можна сказати, що Херсонська область з її унікальним природним потенціалом має широкі можливості для розвитку екотуризму.

Література

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. [Текст] / Бейдик О.О. – К.: КНУ, 2001. – 397 с.

2. Василевська Я.В. Факторний аналіз при дослідженні туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області / Я.В. Василевська // Наукові пошуки географічної громадськості: минуле, сьогодення, майбуття: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення Луганської області (8-10 жовтня 2012 г., м. Луганськ) / відп. ред. Ю.О. Кісельов. – Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – 316 с. – С.122-128.

3. Василевська Я.В. Місце Херсонської області в санаторно-курортному комплексі України / Я.В. Василевська // Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем розвитку регіонів: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України, 3-5 жовтня 2013 р., м. Київ. – К.: Логос, 2013. – 448 с. – С.44-49.

Управління проектами та якістю

4. Василевська Я.В. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Херсонської області / Я.В. Василевська // Регіон-2013: стратегія оптимального розвитку: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Харків, 7-8 листопада 2013 р. / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 459 с. – С.399-401.

5. Василевська Я.В. Туризм як один із факторів розвитку Херсонської області / Я.В. Василевська // Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Геологія. Географія». – 2008. - №3/2. – С.80-86.

6. Немець К.А. Спеціальні методи в суспільно-географічних дослідженнях туристсько-рекреаційних ресурсів (на прикладі Херсонської області) / К.А. Немець, Я.В. Василевська // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2013. – С.152-157.

Надійшла до редакції 25.12.2014